

---

# Historiens utfordringer

Gammeltestamentlig forskning  
ved Det teologiske fakultet i det 20. århundre

*Av Rannfrid I. Thelle*

*Den gammeltestamentlige forskningen har vært preget av historiske tilnærminger gjennom hele hundreåret. På denne måten har faget utviklet seg som en del av den allmenne moderniseringstendensen. Men mange av fagets forskere har valgt historiske perspektiver som er preget av samtidstendenser og engasjement i bestemte typer kristendomsform.*

## Innledning

Den gammeltestamentlige forskning ved Det teologiske fakultet har foregått innenfor flere rammer, som gjennom 1900-tallet har vært med på å forme og prege den. Det gamle testamente som vitenskapelig fagdisiplin er én kontekst. Forskningen ved Det teologiske fakultet har i stor grad fulgt utviklingen i faget ellers i verden og har også bidratt til ny utvikling som har fått internasjonal betydning. Lenge var det slik at alle reiste til Tyskland for å utdanne seg til forsker, og S. Michelet, S. Mowinckel og andre kom tilbake til Norge med ferske inntrykk fra forskningsfronten og satte ut i livet de nye forskningsmetodene og brakte dem også inn i undervisningen. Norske forskere, og i særlig grad Sigmund Mowinckel, har også kommet med viktige bidrag til forsk-

ningen på internasjonalt nivå og har vært i stadig dialog med GT-miljøer utenfor Norge. Det teologiske fakultet i Oslo har ikke vært sentrum for en skoleretning eller hatt noen spesiell status i det internasjonale miljø; Sigmund Mowinckel var en unik forsker og hadde en helt egen status, men man kan ikke si at han dannet noen «skole».

Hvis man ser 1900-tallet under ett, kan man se at det som var det store prosjektet ved begynnelsen av århundret, nemlig en historisk tilnærming til bibelvitenskapen, fremdeles er det grunnleggende. Det «moderne prosjekt» pågår fortsatt. Men den store optimismen fra begynnelsen av århundret om hva den historiske kritikk kunne oppnå, er blitt innhentet av de siste tiårs endringer innenfor hele det akademiske samfunn. Tekstteori, historisk teori, semiotikk, teori om kunnskapsproduk-

sjon og kritisk teori har utfordret de tradisjonelle metodene også innfor bibelvitenskapen, og selv om disse utfordringene ikke alltid når bibelforskningen så veldig raskt, er det ikke lenger mulig ikke å ta hensyn til dem. Problematiseringen av hva en tekst er, hvordan man kan datere gamle tekster, hvordan man kan forholde en tekst til en virkelighet utenfor teksten og hvordan man forestiller seg hva fortid er, utgjør for bibelforskningen uomgjengelige spørsmål som den siste tids forskning har vært nødt til å ta opp.

Konteksten i Norge er en annen ramme for forskningen som omfatter både forhold innenfor kirken, universitetet og Det teologiske fakultet. Det er ikke så enkelt å peke på konkrete begrensninger eller føringer denne nære kontekst har betydd for forskningen. Men hver enkelt forsker lever i en bestemt tid og blir påvirket av hendelser og holdninger i sin nære sammenheng og vil berøres av de til enhver tid sentrale debattene. Det at Det teologiske fakultet har presteutdanningen som sitt primære ansvarsområde har nok hatt ganske stor betydning, og det gjelder selvsagt også undervisningen og pensumvalg. Hovedtyngden av forskningen har gjennom hele 1900-tallet har ligget på profetforskning og salmeforskning, et tegn på at konteksten er et protestantisk universitet. Profetene og Salmene har vært de viktigste delene av Det gamle testamente for vår kristne tradisjon i Den norske kirke.

## Slutten av 1800-tallet

Fra perioden før forrige århundreskifte kan to navn nevnes: Caspari og Blix. Carl

Paul Caspari var orientalist og gammeltestamentler, og hans tidlige innsats var innenfor disse felt. Blant annet ga han ut en arabisk grammatikk i to deler (på latin, i 1844/1848), en kommentar til Obadjaboken (1842) og en innledning til Jesajaboken (1849). Det viktigste bidraget i hans lange karriere ved Det teologiske fakultet var likevel innenfor kirkehistorie og innen kampen mellom grundtvigianismen og pietismen.<sup>1</sup> Han sluttet å produsere arbeider i GT, og med et sterkt tilbakeholdende forhold til historisk-kritisk metode hindret han at nye impulser fra kontinentet (bl.a. fra W. de Wette, W. Vatke, H. Ewald, E. Reuss, K.H. Graf, A. Kuenen og J. Wellhausen) nådde fram til studentene i Norge.<sup>2</sup> Han kom til å få betydning i den forstand at han ble sett på som representant for kampen mot den historiske kritikks gjennombrudd på slutten av 1800-tallet.

Elias Blix var ansatt som ekstraordinær professor i hebraisk 1879-1902, men underviste også i Det gamle testamente. Hans beskjedne vitenskapelige produksjon (om det hebraiske verbalsystemet) kan ikke sies å ha hatt noen stor betydning.<sup>3</sup> Men det er riktig å nevne ham, ikke minst for hans bidrag til norsk kultur og teologi gjennom bibeloversettelsesarbeid til nynorsk og salmediktningen.

## Simon Michelet: gjennombruddet for den historiske kritikk

Caspari døde i 1892, men professoratet ble i 1893 inndratt av Stortinget på grunn av politiske stridigheter. Cand. theol. Simon Michelet, som på denne tiden stu-

derte i Tyskland, kom også til å bli innblandet i en offentlig strid. Han hadde vært uforsiktig og hadde skrevet i et privat brev om noen rykter han hadde hørt om at russiske penger støttet ventrepolitiken. Dette ble offentliggjort i *Trondhjems Adressavis* den 30. juni, 1892. På grunn av dette kom han i klammeri med B. Bjørnson, og måtte gå mange runder for å oppklare misforståelsen. Stemningen i det politiske landskap bedret seg etter sommeren 1895, og Stortinget bevilget igjen professorstilling i Det gamle testamente. Etter en utlysning hvor fire søkere ble innstilt og det ble foreslått at de skulle holde konkurranseforelesninger, trakk tre kandidater seg og Michelet sto tilbake. Professor Frants Buhl i København gikk god for ham og han ble ansatt i 1896.

Det bør også nevnes at J.A. Knudtzon, den verdensberømte assyriologen, i 1890 ble bedømt som ikke skikket til å bli ansatt ved TF fordi man etter en forelesningsrekke om profeten Malaki var blitt usikker på hans teologiske egnethet.<sup>4</sup> Han var statsstipendiat fra 1894 og ekstraordinær professor i semittisk (fra 1907). Han underviste også i bl.a. Exodus og i hebraisk noe sporadisk på 1910-tallet.

Simon Michelet hadde en grundig utdannelse i religionsvitenskap fra Tyskland (1888-90) og hadde egentlig tenkt å bli misjonær. Senere ble han oppfordret til å studere GT slik at han kunne ta over etter Caspari, og fikk en halv professorgasje for å studere videre i Tyskland i ytterligere tre år. Han sugde til seg av nye strømninger og var opptatt av darwinisme og naturvitenskap og disses betydning for teologi. Dette førte ham mot en den historiske kritikk i bibelvitenskapelig forskning.

Michelet er en typisk representant for

det moderne gjennombrudd for gammeltestamentlig forskning og den historiske kritikk. Han var den første som tok doktorgrad innenfor Det gamle testamente ved Det Kgl. Frederiks Universitet (1894). Avhandlingen viser hans moderne ansats: *Amos oversat og fortolket. Med en utsigt over de samtidige tilstande i Israel*.<sup>5</sup> Han ville forstå profeten Amos på bakgrunn av hans egen samtid. Michelets vitenskapelige arbeider blir karakterisert av samtidige som «moderne».<sup>6</sup> Han er den første gammeltestamentler ved Det teologiske fakultet som blir identifisert med den moderne «bibelkritikken», som således kom forholdsvis sent til Norge, hovedsaklig på grunn av Casparis konservative holdning. – Selv om Michelet ble TFs første kritiske gammeltestamentler, var han likevel moderat.

Simon Michelet var en moderne *apologet*. Han ville balansere mellom det tidsbestemte og det evige, skille mellom det historiske og kontingente og samtidig identifisere det absolutte. Han måtte derfor forsvare nødvendigheten av en historisk kritikk og demonstrere hva den brakte av ny innsikt, for deretter å overbevise om at det evige budskap er uforanderlig og er til stede i Det gamle testamente. Han skrev i denne sammenheng en god del populærvitenskapelige bøker (bl.a. *Gamle helligdomme i nyt lys*, og tobindsverket *Forberedelsen for Kristus i Israels religions historie: Fra Mose til profeterne* og *Fra profeterne til Jesus Kristus*)<sup>7</sup>, hvor han ser det som en viktig oppgave å vise at en historisk tilnærming til Bibelen er en vinning for en kristen tro.

Denne forsvarsposisjonen kan sees på bakgrunn av debatten om den gammeltestamentlige «bibelkritikk» i Norge, som var

blitt sterkt polarisert ved slutten av 1800-tallet, og hvor den historiske kritikk var blitt identifisert med «radikalisme», «vantro» og «det fritenkerske Venstre». G. Sørebo tegner i sin interessante artikkel (note 2) et forløp som begynner med oversettelsen til norsk av J. Wellhausens *Abriss der Geschichte Israels und Judas*, utgitt av serien *Bibliothek for de tusen Hjem* i 1889, og som kulminerer i møtet i Calmeyergatens Misjonshus i 1903. Sørebo viser blant annet at utgivelsen av Michelets *Gamle Helligdomme i nyt Lys* og sokneprest Michael J. Færdens *Det gamle Testament i Lyset av den nyere Bibel-forskning*,<sup>8</sup> begge i 1902 hadde vært gjenstand for avisdebatt og sto sentralt i polemikken, og viser sammenhenger mellom disse bøkene og Wellhausens arbeid. Michelet kom derfor i en forsvarsposisjon fordi han forfektet en historisk tilnærming til bibelforskning i sitt vitenskapelige arbeid og den offentlige debatt hadde ført til at han ble plassert blant de «vantro». Han ønsket å fremme en mellomposisjon og å forminske gapet som var skapt gjennom den offentlig debatt mellom en «vantro» og en «bibeltro» bibelkritikk.

20

Michelet var medredaktør for *Norsk Teologisk Tidsskrift (NTT)* fra begynnelsen til 1926. Han deltok også i den kritiske oversettelsen av Det gamle testamente til norsk (GTMMM-prosjektet), som er omtalt nedenfor. Michelet gikk av for aldersgrensen i 1933.<sup>9</sup>

## Sigmund Mowinckel: internasjonalt gjennombrudd for GT-forskningen ved Det teologiske fakultet

Sigmund Mowinckel ble dosent i 1917, ekstraordinær professor i 1922 og var ordinær professor fra 1933 til 1954. Av Mowinckels tidligste arbeider er *Zur Komposition des Buches Jeremia*<sup>10</sup> et godt eksempel på hvilken betydning hans arbeider skulle få. Denne boken ble skrevet i en sykdomsperiode i 1913, uten tilgang på biblioteksressurser. Denne boken kom til å danne grunnlaget for forståelsen av Jeremiabokens kilder og tilblivelsesprosess helt fram til vår tid; fremdeles refereres det til Mowinckels kilde A, B, C, og D i Jeremiaforskningen. Dette arbeidet er også et godt eksempel på hvorledes kildekritikken brukes som et redskap for å tegne et bilde av profeten, og for å skille mellom profeten som individ og tradisjonens bearbeidelser og oppfatninger av hva en profet er. Opptattheten av de «store profeter» som individer som skiller seg ut har vært den vanlige tilnærmingen i profetforskningen helt fram til den aller nyeste tid.

I 1916 kom hans doktorgradsavhandling *Statholderen Nehemia: Studier til den jødiske menighets historie og litteratur*, og med et beslektet tema, *Ezra den skriftlærde: Studier til den jødiske menighets historie og litteratur*. Disse bøkene er også kildekritiske, og som i Jeremia-studien forsøker Mowinckel og tegne et bilde av de opprinnelige figurene Nehemia og Ezra. En tredje bok også samme år, med et emne som skulle bli et tema han senere forfulgte, *Kongesalmerne i det Gamle Testamente*.<sup>11</sup>

1920-tallet var tiden da de første virkelige epokegjørende verkene kom fra Mowinckels hånd. De seks store bindene av *Psalmestudien* kom på løpende bånd, de første i 1921 og de siste i 1924. Det er nesten ikke mulig å gi uttrykk for hvilken enorme betydning særlig *Psalmestudien II* har hatt innenfor gammeltestamentlig salmeforskning. Mens H. Gunkel hadde pekt på at Salmene benyttet seg av litterære former fra den gammelisraelittiske fromhetslitteratur, gikk Mowinckel ett skritt videre og mente at Salmene var den før-eksilske menighets gudstjenestelitteratur. På samme måte som profetlitteraturen kunne gi tilgang til profetenes budskap om JHWH, kunne Salmene gi tilgang til det israelittiske fromhetsliv og religiøse ytringer. Mye av det som Mowinckel brakte fram av nye synsvinkler er blitt allment akseptert og tatt for gitt, for eksempel en kultisk kontekst for Salmene. Dette betyr ikke at Mowinckel «slo an» hverken i Norge eller i utlandet. Han møtte mye motstand for sine synspunkter, men kunne likevel ikke tilsidesettes; man måtte regne med ham. Mange av hans slutninger og hans argumentasjonsmåte er blitt kjempet imot gjennom årene.<sup>12</sup> Hovedlinjene fra Mowinckels studier i Salmelitteraturen er sammenfattet på norsk i *Offersang og sangoffer: Salmediktningen i Bibelen*.<sup>13</sup>

I løpet av 1920-tallet hadde Mowinckel etablert seg i internasjonal målestokk, og han forblir den dag i dag den forsker fra Det teologiske fakultet som har hatt størst betydning som grunnlegger av moderne vitenskapelig forskning. For Mowinckel var den historiske kritikk, og særlig litterærkritikken, en selvfølge i hans arbeid, slik det var blitt i resten av den vitenska-

pelige verden. Han var oppfostret i litterærkritikken, og mottok etter studietiden ved Det teologiske fakultet viktige impulser fra Hermann Gunkel innen formkritikken. Viktig for ham var også Gustav Hölscher og Vilhelm Grønbech og den religionshistoriske skole, med forståelsen av den «primitive» kult som «skapende drama».

H. Gunkel gjestet Kristiania i 1916 og holdt forelesninger i Universitetets Aula. Mowinckel oversatte disse til norsk, og fire av disse ble utgitt i et bi-hefte til *NTT* i 1916 under tittelen *Israels profeter*.<sup>14</sup> Gunkels besøk er et tegn på at Oslo var i ferd med å bli satt på kartet i den gammeltestamentlige forskningsverden.<sup>15</sup> Allerede i 1923 skriver Hölscher en 56 sider lang artikkel om Mowinckels bidrag som forsker, og peker særlig på hans dristighet i å sammenfatte og hans evne til å skape helhetlige forklaringer. Hölscher kritiserer likevel Mowinckel på et vesentlig punkt, idet han stiller spørsmålet om tronsstigningsfesten og hele det «systematiske kultdrama» som Mowinckel rekonstruerer i det hele tatt har eksistert, eller om ikke Mowinckel kanskje trekker det litt langt.<sup>16</sup>

Det som kanskje framfor noe er det ettertiden vil forbinde med Sigmund Mowinckel, er hans forståelse av kultens rolle i samfunnet. I motsetning til de religionsforskere som betonet de religiøse forestillingene for å nå fram til det vesentlige i en religion, trakk Mowinckel fram de religiøse ytringene og fromhetslivet. «I kulten finner religionen som handling sitt egentlige uttrykk,» sier han.<sup>17</sup> Mowinckel hadde sansen for hvilken sammenbindende funksjon kulten hadde i tradisjons-samfunn, og kunne derfor finne fram til

en bredere forklaringsramme for de religiøse uttrykk de gammeltestamentlige tekstene vitnet om, enn om man konsentrerte seg direkte om forestillinger, myter og dogmer. I en fagtradisjon som fremdeles var utpreget protestantisk, og dermed ofte ikke tok tilstrekkelig hensyn til religiøse handlinger og riter, var Mowinckel med på å bringe denne dimensjonen inn i arbeidet med Det gamle testamente. I Skandinavia skulle denne forskningsretningen bli et varemerke, og den såkalte Uppsala-skolen (A. Haldar, I. Engnell) skulle komme til å føre den mye lenger enn det Mowinckel gjorde. Det er også interessant å merke seg at selv om Mowinckel var så opptatt av det kultiske, var han ikke spesielt opptatt av den gammeltestamentlige offerkult eller den prestelige religion. Hans betydningsfulle arbeider var innenfor tradisjonelt «protestantiske» interesseområder, salmene og profetene, og det var innefor disse at han utviklet sine rekonstruksjoner av kultfestene, f.eks. tronstigningsfesten.

I flere arbeider innen profetforskningen ser man at Mowinckel viderefører det «kultiske prinsipp» som fortolkningsramme. Han hadde begynt sin karriere med to større artikler om profetisme i *NTT* i 1909 og 1910. En bok om Jesaja-disiplene fra 1926, *Psalmestudien III: Kultprophetie und prophetische Psalmen*,<sup>18</sup> handler om profetenes organiserte forhold til kulten, og ville forklare salmenes ofte profetiske stil. Det ble mer og mer klart for ham at en muntlig tradisjon lå forut for de ferdig skrevne bøkene, og han benyttet tradisjonskritiske metoder for å redegjøre for profetbøkens komposisjon. Resultatene av hans studier av profetlitteraturen kan man finne i flere arti-

kler og mindre bøker (se bibliografien: Kvale og Rian) og i kommentarene og innledningene til MMM. En lengre debatt med Uppsala-skolen og dens sterke betoning av en muntlig tradisjon finnes i *Prophecy and Tradition: The Prophetic Books in the Light of the Study of the Growth and History of the Tradition*.<sup>19</sup>

Et annet tema som opptok Mowinckel var eskatologi. I et stort verk fra 1951, *Han som kommer*,<sup>20</sup> sammenfatter Mowinckel dette emne, som han hadde arbeidet med også tidligere. Han går inn i en diskusjon med «Myth and ritual»-skolen og viser at det ikke finnes noen virkelig profetisk eskatologi, men at framtids håpet er blitt tatt opp i kulten. Han forklarer at når de løfter som israelittene hadde levd med i føreksilsk tid kom i for sterk konflikt med den opplevde virkelighet, førte det til en omtolkning. F.eks. ble aktualiseringen av JHWHs nærvær i kulten (tronstigningsfestene) omformet til en framtidsforventning om et kommende gudsrike. Denne oppfatningen ligger også til grunn for hans forståelse av forestillingen om JHWHs dag. I en artikkel fra 1958<sup>21</sup> gir han en detaljert beskrivelse av alle stadiene han forestiller seg i utviklingen av forestillingen om JHWHs dag, fra å være en kultisk festdag til å bli en forestilling løsrevet fra kulten, «som uttrykk for verdensmaktenes fall og Israels gjenreising».

Mowinckels forhold til de bibelvitenskapelige metoder innenfor en teologisk kontekst kommer tydelig fram når han henvender seg utenfor den nære fagkrets. I en artikkel til Francis Bulls festskrift på 70-årsdagen, til et publikum fra et annet men likevel beslektet fagfelt, nemlig litteraturvitenskapen, redegjør Mowinckel for

den teologiske kontekst som faget står innenfor. Han setter her den historiske kritikk i et historisk perspektiv og forklarer hvorledes han forstår gammeltestamentlig litteraturhistorie og religionshistorie som en teologisk disiplin.<sup>22</sup> Han utga i 1938 *Det Gamle Testament som Guds ord*, som ble oversatt til svensk samme år og til engelsk i 1959.<sup>23</sup>

Mowinckel følte et nært slektskap med litteraturvitenskapen. Han hadde studert sagalitteratur og også lest arbeider innen nordistikk. Han bidro med arbeider til tidsskriftet *Edda*.<sup>24</sup> Hans oversettelsesarbeid (GTMMM, omtalt nedenfor) viser hans forsøk på å gjenskape den hebraiske poesi, noe som han senere innrømmer ikke alltid fungerte særlig godt. Men hans spenstige og friske oversettelser er et vitnesbyrd om hans evne til å se på de gammeltestamentlige tekstene med nye øyne.

Ved siden av sin enorme vitenskapelige produksjon var Mowinckel stadig på banen med bidrag til den offentlige debatt innen kirke og kultur, både i form av foredrag og taler, og i radio, aviser og tidsskrifter. Han engasjerte seg i Oxfordbevegelsen på 1930-tallet. En fullstendig bibliografi over Mowinckels arbeider finnes i Dagfinn Kvale og Dagfinn Rian, *Sigmund Mowinckel: A Bibliography*.<sup>25</sup>

## GTMMM-prosjektet

Et av fakultetets største prosjekter i dette århundre er den vitenskapelige oversettelsen av Det gamle testamente til norsk med kommentarer, GTMMM-prosjektet. Det var et statsstøttet prosjekt, som startet i 1918. Det første bindet kom i 1929 og det femte og siste i 1963, og Mowinckel

sto for ca. 90% av oversettelsen, i samarbeid med S. Michelet og N. Messel (derav MMM). Det vil være en oppgave å finne ut hvilken betydning GTMMM-oversettelsen har hatt for det teologiske studium i Norge og for gammeltestamentlig forskning. Det kan nevnes her at forelesningskatalogen oppgir noen ganger «gjennomgang av pensum på grunnlag av MMM», som et tema (første gang i 1956 II).

## Messel, Birkeland og Ludin Jansen

Nils Messel deltok som nevnt også i GTMMM-prosjektet. Messel var lektor i hebraisk og underviste til de forberedende prøver mellom 1924 og 1947. Han oversatte til GTMMM mesteparten av Exodus, og Leviticus, Numeri og Esekjeboken. Han etterlot også ufullførte manus til Daniel og Krønikebøkene. Hans vitenskapelige produksjon forøvrig er hovedsaklig innenfor den pseudepigrafiske litteratur. Messel var oppdratt i en grundig kildekritikk, og var opptatt av det tekstlige grunnlaget for å forstå endringer i senjødedommen og tidlig kristendom. Hans doktoravhandling fra 1914 er et bidrag til diskusjonen om den jødiske eskatologi, *Die Einheitlichkeit der jüdischen Eschatologie*. Han utga også blant annet arbeider om forestillingen om Menneskesønnen i Henoks bok, og om Esekjeboken.<sup>26</sup>

Da Mowinckel rykket opp til professor i 1933, søkte Harris Birkeland og fikk do-  
sentstillingen, som han var i til 1946. Han hadde vært stipendiat siden 1930, og disputerte på en avhandling med emne fra Salmene, *Die Feinde des Individuums in der israelitischen Psalmenliteratur*,<sup>27</sup> som

bl.a. etterprøver av noen av Mowinckels teser. Birkeland leverte også bidrag til profetforskningen, og inspirert av den skandinaviske opptattheten av en muntlig overlevering skrev han blant annet *Zum hebräischen Traditionswesen* i 1938.<sup>28</sup> Birkelands største innsats foruten i Det gamle testamente er innen semittisk filologi og islamologi. Han var kjent med nyere metoder som den strukturelle språkvitenskapen og hadde god kontakt med Roman Jakobson. Birkelands hebraiske grammatikk fra 1950 er kjent av alle og brukes ofte ennå i dag. Da han ble professor i semittisk språk i 1948, fortsatte han å arbeide i all hovedsak innenfor arabisk språk, et område han allerede hadde publisert innenfor. Som Mowinckel, var også Harris Birkeland opptatt av Det gamle testamente i en teologisk kontekst, og bidro med flere innlegg til denne stadige diskusjon både på norsk, svensk og tysk. Blant disse kan vi nevne artikkelen «Israelittisk-jødisk religionshistorie og gammeltestamentlig bibelteologi» fra 1936.<sup>29</sup>

I perioden fra 1939 til 1953 var Herman Ludin Jansen tilknyttet Det teologiske fakultet, først som stipendiat og fra 1946 som dosent. Han ble professor i religionshistorie ved HF i 1953. Ludin Jansens arbeider spente over et vidt felt, fra tidlig jødedom (dengang kalt «senjødedommen») til mystikk, buddhisme og islam. Hans innsats ved HF har hatt stor betydning for utviklingen av religionshistorie som universitetsfag i Norge.<sup>30</sup>

## Arvid S. Kapelrud

Arvid S. Kapelrud hadde vært stipendiat i semittiske språk i fire år før han ble ansatt

som dosent ved TF i 1952. Da hadde han allerede undervist ved TF i flere år, og hadde arbeidet som bibliotekar ved UB siden 1935. Han hadde også i 1943 utgitt en oversettelse av Hammurapis lov fra babylonsk. Kapelrud dro til Uppsala for å ta doktorgraden og gjorde det på en avhandling om Joelboken, som ble utgitt i 1948.<sup>31</sup> I dette verket ser man tydelig påvirkningen fra «Uppsalaskolen»; den er opptatt av profeten Joels nære forhold til kulten. Klagen og jordbrukskatastrofen i Joelboken sees på bakgrunn av gamle forestillinger om fruktbarhet og kultiske ritualer. Med sin kjennskap til blant annet ugarittiske tekster, kunne Kapelrud også vise hvorledes profeten Joel benytter seg av eldre uttrykksmåter fra kanaaneiske kultriter, men nå i en ny kontekst i den israelittiske kult, noe som ga budskapet en «dobbel bunn». Kapelruds senere verker om profetene viser at han har gått noe vekk fra disse synspunktene.<sup>32</sup>

Ved siden av profetforskningen er det innen ugarittisk språk og tekster at Kapelrud har utmerket seg. Ras Shamra-funnene, oppdagelsen av teksttavler fra det gamle Ugarit i 1928, ga ham anledningen til å arbeide med helt nytt materiale og boka *Baal in the Ras Shamra Texts*<sup>33</sup> er blitt en klassiker fra forskningsområdets tidlige tid. Kapelrud holdt jevnlig seminarer om både de ugarittiske tekstene og dødehavstekstene og formidlet videre materiale som ofte ikke prioriteres i undervisningen, og skrev også flere populærvitenskapelige bøker om disse tekstene. Hans innsats som formidler er imponerende, med hundrevis av bokanmeldelser, flere bøker og mindre arbeider.<sup>34</sup> Kapelrud ble professor i 1954 da Mowinckel gikk av for aldersgrensen og satt i denne stillingen til 1982.

## Trender i undervisningen 1897-1973

Undervisningen ved Universitetet er forskningsbasert. For å komme nærmere inn på tendenser gjennom 1900-tallet fra en ny vinkel har forelesningskatalogene vist seg å være en ypperlig kilde. Dette er et verdifullt materiale som ikke har vært presentert tidligere, og det har derfor fått en viss plass. Gjennom å se på hva som har vært undervist for studentene, kommer det tydelig fram hva som ble ansett for å være viktig for teologistudiet og det gir også et grunnlag for noen generalise-

ringer om trender og endringer. Ved å sammenholde dette materialet med forskningen som har vært produsert ved fakultetet er det også mulig å bekrefte noen tendenser og endringer med et statistisk materiale.

Presentasjonen er basert på forelesningskatalogene fra 1897, som er året da Elias Blix slutter å forelese og Simon Michelet er blitt ansatt som professor. Fram til 1980 er årgangene så å si komplette, med noen få unntak (1936-II, 1939-II, 1944-1945-I, 1951-I, 1962-I, 1964-I, 1966-I, II, 1969-II).

|                | 1897-1915<br>Michelet | 1916-33<br>Michelet,<br>Mowinkel | 1933-54<br>Mowinkel m.fl. | 1954-73<br>Kapelrud |
|----------------|-----------------------|----------------------------------|---------------------------|---------------------|
| Salmene        | 53                    | 54                               | 52                        | 39                  |
| Jesaja + prof. | 24                    | 48+37                            | 22+35                     | 27+50               |
| Genesis + Ex.  | 29                    | 40                               | 23+17                     | 42+8                |
| JMR            | 25                    | 13                               | -                         | -                   |
| Annet          | 53                    | 102                              | 108                       | 96                  |

### Forklaring til tabellen:

Inndelingen i fire kolonner er foretatt etter hvem som er ansatt og er kanskje virkårlig. I første kolonne, fra 1897 til 1915, er Michelet professor. I andre kolonne, fra 1916 til 1933-I, er Michelet professor og Mowinkel er ansatt, først som dosent og fra 1922 som ordinær professor. I tredje kolonne er Mowinkel professor og det er diverse dosenter, Birkeland, Ludin Jansen og Kapelrud. I fjerde kolonne er Kapelrud professor. Antall år i hver kolonne er tilnærmet likt, ca. 19-20 år, og gjør det mulig å sammenlikne.

I hver linje angis fagene det ble undervist i. Jesaja er angitt for seg, med andre profeter angitt etter plusstallet. Genesis og Exodus er også adskilt, for å vise tendensene klarere. JMR står for «Den jødiske menighets religion», se nærmere kommentarer nedenfor.

Tallene angir det totale antall undervisningstimer pr. uke i hver periode. Det er ikke tatt hensyn til om det er forelesninger, seminar eller eksegetisk gjennomgang etc. Det var hensiktsmessig å slutte i 1973, både fordi det på denne tiden ble innført ny studieordning, kristendomskunnskap ble etablert som fag på HF og kommer inn som en ny faktor i undervisningsbildet, og fordi det var vanskelig å få tak i forelesningskatalogene for årene etter 1980.

Måten tabellen er satt opp på forutsetter at det er meningsfylt å måle viktigheten av et fag ut fra mengden det undervises i. Dvs at logikken i denne statistiske undersøkelsen bygger tildels på at jo flere timer et fag undervises i, jo viktigere er det.

Uavhengig av epoke eller hvem som underviser, er det tre fag som skiller seg ut som sentrale fag: Salmene, Jesaja og Genesis. Overraskende nok er Salmene et framtrædende undervisningsemne også i epoken før Mowinckel begynner å undervise. Kanskje dette henger sammen med Salmenes plass i kirkens tradisjon?

Når det gjelder favorittprofeter, er Jesaja suverén i begynnelsen av 1900-tallet. Her kan vi følge en utvikling i at betegnelsen «Deuterojesaja» dukker opp i 1920, mens det før ble angitt temata som Jesaja 6-12 og Jesaja 40-55. I den andre epoken er Amos oftere forelest over enn i den første (14 timer) og Mika blir forelest over som særskilt emne i 1931.<sup>35</sup> Jeremia kommer inn på et nytt pensum i 1935,<sup>36</sup> og i den siste epoken ser vi også at det undervises ofte i profetene generelt. Det undervises med tiden forholdsvis mer og mer i profetene, og andelen Jesaja blir mindre i forhold til andre profeter. Dette viser en utvikling hvor profetene generelt blir viktigere, mens Jesaja som individuell profet blir mindre framtrædende. Jesaja er tradisjonelt en yndlingsprofet i den kirkelige tradisjon, så her ser man at denne favoriseringen svekkes etter hvert som forskningstradisjonen «oppdager» de andre profetene.

Mens Genesis dominerer helt i de første to epokene, kommer Exodus mer og mer inn, særlig i tredje epoke. I denne epoken er Exodus og Dekalogen mye mer framtrædende enn tidligere. Dette kan være en misvisende statistikk, siden Exodus ble forelest over av og til på religionshistorie tidligere, eller kan ha vært behandlet nærmere i hebraiskundervisningen. I 1935 og 36 er også innledning til Pentateuken et emne. Det er likevel grunnlag nok for å fastslå at Pentateuken og dermed lovmate-

rialet i GT ikke har vært prioritert i undervisningen, mens urhistorien og fedrehistorien har fått en stor plass. Dette henger nok både sammen med den tidlige forskningstradisjonens nedlatende syn på Loven og med kirkens tradisjonelt sterke interesse i fortellingsstoffet i Genesis, med skapelsesberetningene, syndfallsberetningen, fedrehistoriene osv.

Kategorien «annet» inkluderer emner som innledning, Israels religionshistorie, Israels historie, gammeltestamentlig bibelteologi, øvelser, innledningsforelesninger, oppgaveskriving og proseminar, gjennomgang av pensum, foruten noen spesielle emner som om messianske forjettelser, fremtidshåpet og gudsbilde, syriske tekster, iranske religioner (1943), i Kapelruds tid også seminarer i ugarittiske tekster, Dødehavsrullene m.m. Det er noe overraskende å oppdage at pedagogiske tilbud som oppgavekurs og øvelser ikke er noe nytt i det hele tatt, men har vært praktisert på hele 1900-tallet.

I den tredje epoken fra 1933-1954 merker man at det totale antall undervisningstimer er mye høyere enn tidligere. Både Jesaja, profetene ellers og annet-kategorien er mye høyere. Det overraskende er at man ikke finner en tilsvarende økning i Salmene, noe som hadde vært forventet i og med at Mowinckel arbeidet mye med Salmene. Dette er det vanskelig å finne en forklaring på.

I annet-kategorien er en stor andel Israels religionshistorie og Israels historie (30 timer), noe som viser hvor viktige disse fagene har vært gjennom tidene. «Den jødiske menighets religion» (JMR) er en betegnelse vi bare ser i forbindelse med Simon Michelet. Han var tydeligvis svært opptatt av dette faget, som vi ser av om-

fanget av timene det ble undervist i. Michelet skrev en stor artikkel over fire nummre av *NTT*, «Oversigt over den jødiske menighets religion».<sup>37</sup> Israels religion og Israels historie er, foruten Jesaja, Salmene og Genesis, de viktigste fagene det blir undervist i gjennom hele 1900-tallet.

Derimot er det i denne epoken bare én time om visdomslitteratur: i 1925 underviser Mowinckel i «Jobdiktet og Jobproblemet», et emne han utga et arbeid om i 1924. Visdomslitteraturen har, ved siden av lovlitteraturen, fått veldig lite oppmerksomhet i vår fagtradisjon.

Hvis man ser hvor sentralt fag som Israels historie og Israels religion har vært gjennom tidene, er det betydningsfullt at det på 1990-tallet er blitt problematisk å undervise i Israels historie og Israels religion på tradisjonelt vis, på grunn av de store metodiske utfordringene man nå står overfor med utviklingen og endringer i hele den epistemologiske basis for historiefagene: i teori og i synet på tekst som kilde, synet på fortiden og synet på hva som er historikerens oppgave. Her har vi et eksempel på hvorledes endringer i forskningssituasjonen påvirker en forskningsbasert undervisning. På grunn av det store etterslepet i lærebokproduksjonen (den ligger ofte et par tiår etter i forhold til den nyeste forskningen), har man problemer med å skaffe lærebøker i en tid da forskningen endrer seg radikalt. Innførboka til H.M. Barstad er i så måte den første av etterhvert flere bøker som vil imøtekomme den aktuelle situasjon.<sup>38</sup> Da den utkom i 1993, presenterte den relativt ferske nyheter fra forskningsfronten som aktualiserer problemene med flere av de tradisjonelle fagene som Israels religion, Israels historie og profetismen i Israel.

## Den nyeste tid

Man ser at de som er virksomme forskere ved TF i dag står i en tradisjon fra tidligere. Dette gjelder interesseområder og tilnæringsmåter. Vi ser også at det som var det store prosjektet ved inngangen til dette århundre, en historisk forståelse av Bibelen, fremdeles er den grunnleggende holdningen. Men selv om metodene innenfor den historisk-kritiske «familie» er den grunnleggende skoleringen, er det ikke lenger noen som driver med kildekritikk, f.eks. Plattformen man bygger på er resultatene fra den historiske kritikk, og problemene man strever med hører til kunnskapsproduksjonen innenfor det moderne vitenskapsparadigme. Det er tvilsomt hvorvidt det er riktig å snakke om et paradigmeskifte i bibelforskningen, men det opplagt at det «historiske» er blitt problematisert de siste tiår. Det har også kommet utfordringer og impulser fra ulike felt som berører bibelforskningen, og dette har ført til forskjellige responser.

Martin Ravndal Hauge ble ansatt ved Det teologiske fakultet i 1972. Hans viktigste verk kom i 1995, da han utga monografien *Between Sheol and Temple*, en studie av motivstruktur i Salmene.<sup>39</sup> Dette arbeidet er en frukt av tiår med studier av bibeltekster. I *Between Sheol and Temple* utvikler Hauge en tolkningsmetode som fokuserer på hvorledes språk og motiverstrukturer fungerer som uttrykk for menneskets opplevelse av det guddommelige. Stedskategorier blir viktig i hans tolkning av Salmene med fokus på menneskets «sted» i forhold det guddommelige, og menneskets «vei» mellom Sheol og tempel. Denne tilnæringsmåten representerer et oppgjør med Mowinckels

måte å tolke Salmene på, med fokus på en kultisk setting og tolkningen av Salmene som kultlitteratur. Hauges oppmerksomhet mot tekstenes komposisjon er synlig også i et tidligere verk, «The Struggles of the Blessed in Estrangement».<sup>40</sup>

Betydningen av geografi og arkeologi i bibelforskningen er noe som man har fått øynene opp for i senere tid, og viser hvor avhengig bibelforskning er av nyvinninger og spesialisering innenfor felt som arkeologi og samfunnsvitenskapene. Da Kapelrud gikk av med pensjon i 1982, fikk Magnus Ottosson fra Uppsala stillingen og var i Oslo i tre år. Ottosson har bidratt spesielt til å utnytte arkeologiens betydning for gammeltestamentlig forskning.<sup>41</sup> I løpet av sin tid i Oslo fullførte han sitt store verk om Josvaboken.<sup>42</sup>

Magnus Ottosson kom også med viktige bidrag til forskningsmiljøet. Han innførte forskerseminarer ved TF, som samler GTere fra hele Norge. Han institusjonaliserte også den nå prestisjetunge årlige Mowinckelforelesningen, hvor foredragsholdere fra hele verden er blitt invitert som gjester ved Det teologiske fakultet. Ottosson har holdt en nær kontakt med Oslo siden han forlot TF og ble professor i Uppsala i 1986. Han var blant annet medredaktør av Mowinckel-nummeret av SJOT (Barstad og Ottosson, 1988). I 1993 deltok på han på Gran på det nordiske seminar om historisk metode.<sup>43</sup>

Seminaret om historisk metode er ett av de tydelige tegnene på den Skandinaviske aktiviteten innenfor debatten om historieproblematikk, et felt som er blitt et av de heteste områdene i gammeltestamentlig forskning ved slutten av 1900-tallet. Det er særlig miljøet i København, med Niels Peter Lemche og Thomas Thompson i spissen

og viktige aktører i Storbritannia som Philip Davies som har ført an i diskusjonen om Israels eldste historie.

Ved TF har Hans M. Barstad, som ble professor etter Ottosson i 1986, levert bidrag til denne debatten om Israels historie og religionshistorie. Hans største vitenskapelige innsats er innenfor profetforskningen, hvor han har utgitt tre monografier, doktorgradsavhandlingen om Amos, utgitt i 1984 og to verker om Deuterokesaja.<sup>44</sup> Artikkelen «No Prophets? Recent Developments in Biblical Prophetic Research and Ancient Near Eastern Prophecy»<sup>45</sup> fra 1993 utgjør et innlegg i diskusjonen om forholdet mellom profetlitteraturen og den israelitiske og fororientalske profetisme. Istedenfor å fokusere ensidig på de store profetene som individuelle historiske personer, mener Barstad at tekstene bør brukes for å tegne et bilde av profetismen som fenomen. Han videreutvikler tenkningen omkring forholdet mellom fortellende tekster og historie i «History and the Hebrew Bible».<sup>46</sup> Her får man en gjennomgang av debatten om historieskriving innen GT-faget og argumenter for nye måter å tenke omkring historieskriving, fortiden, de bibelske kildene og om sannhet på. Læreboka for grunnfag (nevnt ovenfor) tar også opp historieproblematikken, og utgjør et viktig formidlingsarbeid.

Helge S. Kvanvig ble ansatt i 1995. Kvanvig hadde bakgrunn fra arbeid med helt andre deler av Det gamle testamente enn det som har vært alminnelig. Mens det tradisjonelt, som vi har sett ovenfor, har blitt produsert bidrag til profetforskningen og salmeforskningen, har Kvanvig utgitt flere arbeider innen apokalyptisk litteratur, der det viktigste er *Roots of Apocalyptic*.<sup>47</sup> I denne omfangsrike studien følger Kvanvig sporene fra den tidlige jødiske apokalyp-

tiske litteraturen bakover til dens bakgrunn i mesopotamiske litterære tradisjoner. Disse tradisjonene har påvirket den jødisk apokalyptikk. Kvanvig viser hvorledes historiske omstendigheter førte til at jødiske grupper omformet tidligere tradisjoner om Henokfiguren og tradisjoner om Menneskesønnen og produserte de tidligste jødiske tekstene om Henok og den tidligste fullt utviklede apokalyptiske tekst i Daniel 7. Tradisjonene disse tekstene bygger på, mesopotamisk materiale om urtiden og om underverdenen, er både eldre enn tidligere antatt og de ble tatt inn i jødedommen tidligere enn man har trodd.

I de senere år har Kvanvig arbeidet med bibelteologi og teksthermeneutikk, og har vært særlig opptatt av forholdet mellom Bibelen som fortelling og Bibelen som en historisk størrelse, noe som har resultert i læreboka *Historisk bibel og bibelsk historie*.<sup>48</sup> Denne boken er et bidrag til den stadige diskusjonen om bibelteologi innenfor gammeltestamentlig forskning.

\*

Det er ikke vanskelig å se at forskningen ved Det teologiske fakultet har fulgt visse spor gjennom hele 1900-tallet. Den historiske tilnærmingen til Bibelen, som er kjennetegnet for den moderne bibelvitenskapen, har vært felles for hele perioden.

Den historiske kritikks gjennombrudd ved TF kom med Simon Michelet, men han måtte kjempe for å forsvare den. Med Sigmund Mowinckel ble den historiske tilnærmingen den selvfølgelig, og forskningen har fortsatt i den tradisjonen. Gjennom hele århundret har historisk forskning på Det gamle testamente frambrakt ny kunnskap og innsikt i de bibelske tekstenes egenart og innhold som er fundamental for teologi. Og fremdeles arbeider bibelforskningen med en historisk tilnærming, selv om den er blitt problematisert og ikke praktiseres med den samme optimisme som på Michelet og Mowinckels tid. Det er ikke bare resultater og grunnleggende teser som har måttet vike, det er hele det epistemologiske og teoretiske grunnlaget som er blitt utfordret i senere tid. Dette er en utvikling som vil prege forskningen framover.

Et annet sammenbindende trekk er tyngdepunktet i forskningen på Salmene og profetlitteraturen og den sterke vektleggingen av disse emnene i undervisningen, sammen med Israels historie og religionshistorie. Disse fagområdene har vært identitetsskapende for forskningstradisjonen ved Det teologiske fakultet. Dette tyngdepunktet vitner om hvilke fag som man har sett på som viktige fag for den kirkelige kontekst i vår tradisjon.

29

## Noter

- 1 Andreas Bratland, «Caspari, Carl Paul», Edv. Bull, Anders Krogvig og Gerhard Gran (red.), *Norsk biografisk leksikon*, Bind IX (Oslo: Aschehoug, 1925), ss. 493-497.
- 2 Om Casparis syn på Bibelens litteraturhistorie, se G. Sørø, «Julius Wellhausen, Israels og Judas historie, Høvik 1889 - eit vendepunkt for norsk GT-forskning?», *Tidsskrift for Teologi og Kirke (TTK)* 56 (1985), ss. 249-265 (250-252).

- 3 Om Blix sine vitenskapelige arbeider, se den informative artikkelen av Anders Aschim, «Elias Blix som semittist», i Elie Wardini (red.), *Built on Solid Rock: Studies in Honour of Professor Ebbe Egede Knudsen on the Occasion of his 65th Birthday April 11th 1997* (Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B: Skrifter, 98; Oslo: Novus Forlag, 1997), pp. 1-16, og litteraturen referert der.
- 4 Dagfinn Rian, «Norske gammeltestamentlere

som religionshistorikere», foredrag holdt 4. desember 1993 i Norsk Gammeltestamentlig Selskap, s. 7.

- 5 Kristiania: Aschehoug, 1893.
- 6 Se bokenmeldelsen av Carl Konow i *Norsk Teologisk Tidsskrift* (NTT) 4 (1903), s. 161.
- 7 Kristiania: Aschehoug, 1902; Kristiania: Aschehoug, 1915; Kristiania: Aschehoug, 1919.
- 8 Om Michael Johan Færdens rolle som representant for bibelkritikken, se Grete Tufte Bakken, «M.J. Færdens: Bibelkritikkens foregangsmann i vårt land», *NTT* 68 (1967), ss. 65-90.
- 9 Se videre Sigmund Mowinckel, «Michelet, Simon Themstrup», i A.W. Brøgger og Einar Jansen (red), *Norsk biografisk leksikon*, Bind IX (Oslo: Aschehoug, 1940), ss. 199-202 og Arvid S. Kapelrud, «Professor Simon Michelet - En veibryter», *Norvegica. Minneskrift til hundreårsdagen for opprettelsen av universitetsbibliotekets Norske afdeling* (Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo, 1983), ss. 149-156.
- 10 *Skrifter utgitt av Videnskabsselskabet i Kristiania. II. Hist.-Filos. Kl.* 1913, No. 5; Kristiania, 1914.
- 11 Kristiania, 1916; Kristiania 1916; Kristiania 1916.
- 12 Nærmere om dette, se bl.a. Arvid S. Kapelrud, «Sigmund Mowinckel and Old Testament Study», *Annual of the Swedish Theological Institute* 5 (1967), pp. 4-29 (ss. 5-23) og Martin R. Hauge, «Sigmund Mowinckel and the Psalms - A Query Into His Concern», i Hans M. Barstad og Magnus Ottosson (red), *The Life and Work of Sigmund Mowinckel* (SJOT, 2; Århus: Aarhus University Press, 1988), (heretter Barstad og Ottosson, 1988).
- 13 Oslo, 1951, 2. oppl. 1971, Rev. utg. på engelsk 1962.
- 14 *NTT* 17 (1916), ss. 105-159, 201-260.
- 15 Mowinckels forhold til H. Gunkel vekker fremdeles interesse og er gått inn i faghistorien som en vesentlig del av fagets historie. På den årlige Mowinckelforelesningen ved Det teologiske fakultet i 1997 holdt Rudolf Smend forelesning over dette emnet, og brukte personlig korrespondanse mellom Mowinckel og Gunkel for blant annet å vise at Gunkel ikke hadde helt forståelse for at Mowinckel brakte de formhistoriske vinningene så vidt som han gjorde.
- 16 Gustav Hölscher, «Sigmund Mowinckel som gammeltestamentlig forsker», *NTT* 24 (1923), ss. 73-138 (s. 123).
- 17 Sigmund Mowinckel, «Det kultiske synspunkt som forskningsprinsipp i den gammeltestamentlige videnskap», *NTT* 25 (1924), ss. 1-23.
- 18 Kristiania, 1923.
- 19 Oslo, 1946.
- 20 *Han som kommer. Messiasforventningen i Det Gamle Testament og på Jesu tid* (København, 1951).
- 21 S. Mowinckel, «Jahves dag», *NTT* 59 (1958) 1-56, 209-229.
- 22 Sigmund Mowinckel, «Fragmenter», *Særtrykk av Norsk litteraturvidenskap i 20. århundre. Festskrift til Francis Bull på 70 årsdagen*, Oslo 1957.
- 23 Oslo, 1938.
- 24 Bl.a. S. Mowinckel, «Motiver og stilformer i profeten Jeremias diktning», *Edda* 26 (1926), 233-320.
- 25 I Hans M. Barstad og Magnus Ottosson (red), *The Life and Work of Sigmund Mowinckel* (SJOT, 2; Århus: Aarhus University Press, 1988), (heretter Barstad og Ottosson, 1988) og artiklene i dette nummeret. Se videre, Arvid S. Kapelrud, «Sigmund Mowinckel, en forskerprofil», *NTT* 67 (1966), ss. 1-8; samme forfatter, «Minnetale over professor Sigmund Mowinckel holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 12. november 1965», *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademi i Oslo, årbok 1965*; samme forfatter, «Sigmund Mowinckel and Old Testament Study», *Annual of the Swedish Theological Institute* 5 (1967), pp. 4-29; samme forfatter, «Sigmund Mowinckel 1884-1965», *Särtryck ur Svensk Exegetisk Årsbok* 49 1984; Harris Birkeland, «Mowinckel, Sigmund», i A.W. Brøgger og Einar Jansen (red), *Norsk biografisk leksikon*, Bind IX (Oslo: Aschehoug, 1940), ss. 397-401; Aage Bentzen, «Om Sigmund Mowinckels indsats i den gammeltestamentlige forskning», *NTT* 45 (1944), ss. 163-175; Sigurd Hjelde, «Sigmund Mowinckel - en forsker og et forskningsprosjekt», *TTK* 67 (1996), ss. 83-96.
- 26 Se forøvrig Sigmund Mowinckel, «Messel, Nils Vilhelm», i A.W. Brøgger og Einar Jansen (red), *Norsk biografisk leksikon*, Bind IX (Oslo: Aschehoug, 1940), ss. 160-161, og Sigmund Mowinckel, «Minnetale over lektor dr. theol. Nils Messel holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 22de mai 1959», *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademi i Oslo, årbok 1959*.
- 27 *Die Feinde des Individuums in der israelitischen Psalmenliteratur. Ein Beitrag zur Kenntnis der semitischen Literatur- und Religionsgeschichte* ([Avhandling]; Oslo: 1933).
- 28 Det norske vitenskaps-akademi i Oslo. Avhandling. II. Hist. - filos. kl. 1938, No. 1.
- 29 *NTT* 37 (1936), ss. 1-19. Se forøvrig en bibliografi over Birkelands arbeider i Arvid S. Kapelrud, «Minnetale over professor Harris Birkeland holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 13de april 1962», *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademi i Oslo, årbok 1962*.

- 30 Per Kværne, «Minnetale over professor Herman Ludin Jansen holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 13. november 1986» *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademi årsbok 1986*.
- 31 *Joel Studies* (Uppsala Universitets Årsskrift 1948, 4; Uppsala: Lundquistska Bokhandeln, 1948).
- 32 *Central Ideas in Amos* (Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-filos. Kl., 4; Oslo, 1956) og *The Message of the Prophet Zephaniah: Morphology and Ideas* (Oslo: Universitetsforlaget, 1975).
- 33 København: Gad, 1951. Til norsk i 1953.
- 34 Se videre Hans M. Barstad, «Minnetale over professor dr. theol Arvid Schou Kapelrud holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 28. september 1995», *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademi årsbok 1995* og Svein Helge Birkeflet, Arvid S. Kapelrud: *A Bibliography of His Writings 1938-1992. With a Preface by Hans Magnus Barstad* (University of Oslo. Faculty of Theology, Bibliography Series, 4; Oslo, 1992).
- 35 14 timer om Amos og ca. 13 i andre profetbøker som Mika, Tolvprofetboken, Jeremia og profetisme.
- 36 Jeremia er ny i denne epoken og har en jevnt over stor plass. I 1935 kommer Jeremia inn på en ny studieplans pensum, og Harris Birkeland underviser. Ellers er Amos og Mika med.
- 37 *NTT* 6 (1905), ss. 289-324; *NTT* 7 (1906), ss. 1-36; *NTT* 8 (1907), ss. 217-270; *NTT* 9 (1908), ss. 193-240, tilsammen 162 sider. Han definerer betegnelsen som at den gjelder den delen av Israels religionshistorie som er etter Jerusalems ødeleggelse i 587, og hvor kildegrunnlaget er bibelske skrifter.
- 38 *Innføring i Det gamle testamente* (Oslo: Dynamis, 1993). Et annet eksempel er Helge S. Kvanvig, *Historisk bibel og bibelsk historie: Det gamle testaments teologi som historie og fortelling* (Oslo: Høyskoleforlaget, 1999).
- 39 *Between Sheol and Temple: Motif Structure and Function in the I-Psalms* (JSOTSup, 178; Sheffield: Sheffield Academic Press, 1995).
- 40 *Studia Theologica* 29 (1975), ss. 1-30 og 113-146.
- 41 Magnus Ottosson, *Palestinas arkeologi*, (Uppsala: Uppsala Universitet, 1974); *Temples and Cult Places in Palestine* (Acta Universitatis Upsaliensis. Boreas. Uppsala Studies in Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilizations, 12; Uppsala, 1980).
- 42 *Josuboken: en programskrift för davidisk restaurasjon* (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Biblica Upsaliensia, 1; Uppsala, 1991).
- 43 Foredragene er publisert i Hans M. Barstad og Arvid Tångberg (red), *History and Ideology in the Old Testament: Papers Read at the Nordic Symposium for Old Testament Studies, Gran, Hadeland, Norway, 15-17 August 1993* (SJOT, 2/8; 1994).
- 44 *The Religious Polemics of Amos: Studies in the Preaching of Am 2, 7B-8; 4,1-13; 5, 1-27; 6, 4-7; 8, 14.* (VTSup, 24; Leiden 1984); *A Way in the Wilderness: The «Second Exodus» in the Message of Second Isaiah* (JSSM, 12; Manchester: 1989; *The Babylonian Captivity of the Book of Isaiah: «Exilic» Judah and the Provenance of Isaiah 40-55* (Instituttet for sammenlignende kulturforskning; Serie B: Skrifter, 102; Oslo: Novus Forlag, 1997). Se også *The Myth of the Empty Land: A Study in the History and Archaeology of Judah During the «Exilic» Period* (Symbolae Osloenses Fasc. Suppl., 28; Oslo, 1996).
- 45 *JSOT* 57 (1993) pp. 39-60.
- 46 *I Can A «History of Israel» Be Written?* Lester L. Grabbe (ed.), (JSOTSup, 245; European Seminar in Historical Methodology, 1; Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997).
- 47 *Roots of Apocalyptic: The Mesopotamian Background of the Enoch Figure and of the Son of Man* (WMANT, 61; Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1988).
- 48 Helge S. Kvanvig, *Historisk bibel og bibelsk historie: Det gamle testaments teologi som historie og fortelling* (Kristiansand: Høyskoleforlaget, 1999).

## Kilder som ikke er sitert i notene:

- Gunnar W. Andersen og Leiv Amundsen, *Doctores kreert ved universitetet 1817-1961: En bibliografi med en historisk innledning: Om doktorgraden ved vårt universitet* (Oslo: Universitetsforlaget, 1962).
- Gunnar W. Andersen, *Doctores kreert ved universitetet i Oslo 1961-1972* (Oslo: Universitetsbiblioteket i Oslo, 1974).

- Dagfinn Rian, «Norske gammeltestamentlere som religionshistorikere», foredrag holdt 4. desember 1993 i Norsk Gammeltestamentlig Selskap.
- Vilhelm Aubert, «Minnetale over professor Peter Andreas Munch holdt i den historisk-filosofiske klasses møte den 24. mai 1984», *Særtrykk av Det norske videnskaps-akademis årsbok 1984*.

## Summary

*Old Testament scholarship at the Faculty of Theology (TF) in the 20th century has been dominated by the historical-critical approach. The «modern project», the focus on history and relating biblical texts to their contemporary environment as the best way to understand them, had its breakthrough at TF with Simon Michelet at the beginning of the century. With Sigmund Mowinckel's international career, the historical approach became mainstream, and has since continued to follow international currents. In the last decade or so, the historical approach has faced increasing challenges, and this is reflected in the latest work of contemporary scholars at*

*TF. At the same time, the theological context of Old Testament studies within the Church and as part of pastoral education has also left its mark. Topics such as Psalms, Prophets, and Genesis, which are Old Testament topics considered important in our church tradition, have been the main focus both in research and teaching throughout the century, in addition to Israel's history and religious history.*

**Rannfrid I. Thelle**

F. 1966. Dr. art., post-doc stipendiat ved Det teologiske fakultet, Universitetet i Oslo. Adresse: Fjellgata 46, 0566 Oslo. E-post: r.i.thelle@teologi.uio.no